

USPEŠNOST NEPOSREDNEGA OPAZOVANJA PRI OBRAVNAVI GEOGRAFSKE VSEBINE

Vojka Stepančič^x

Uvodna izhodišča

V zadnjih letih je izšlo kar precej strokovne literature o razvijanju geografskega izobraževanja na razredni stopnji. Učitelju je v veliko pomoč pri uresničevanju osnovnih smotrov. Uporaba pedagoške literature je nujna, da bi učenci spoznali temeljne geografske značilnosti v prostoru in času. Z neposrednim opazovanjem postopno navajamo učence na razumevanje pojavov in procesov v našem okolju. Smiselnost takega dela se odraža v učenčevi zavesti. Ta način hkrati zmanjšuje možnost za verbalizem in formalizem.

Domače okolje je izhodišče učiteljevega dela pri posredovanju osnovnih geografskih pojmov in pojavov od prvega do tretjega razreda. Vidne spremembe pa nastopajo v četrtem razredu, ko se z obravnavo geografskih značilnosti ožje domovine delo tako razširi, da ga celostno pojavno ni več mogoče spoznati. Tudi didaktična zasnova učbenika ne temelji na učenju dejstev, ampak navaja le tiste, ki so nujna za razumevanje vzrokov medsebojnih odnosov in posledic. Vsebine so torej nakazane, poglobljamo pa z dodatnimi informacijami in terenskim delom.

Izhodišče pri doseganju smotrov je torej pokrajina, v kateri je potrebno upoštevati vse problemske situacije - geografske in kulturnozgodovinske. Organizacija dela mora biti takšna, da bo učenčeva aktivnost čim večja in bodo s tem ustvarjeni pogoji za razvijanje opazovalnih sposobnosti, ugotavljanje bistva, povezovanje prirodnih in družbenih zakonitosti, posploševanje in transfer, torej iz konkretnega v umevanje abstraktnega.

Primer neposrednega opazovanja

Učna enota: Kras

Uvod

Povezavo teorije s prakso prikazuje naslednji vzorec. Učitelji so pri načrtovanju ekskurzije upoštevali znane principe sodobne didaktike, kot so individualnost, sistematičnost, postopnost, emocionalno angažiranje in sodelovanje vseh učencev. Naloge so bile sestavljene tako, da so usmerjale učence k opazovanju površinskih oblik, atmosferskih in hidrografskega pojavov, vegetacijskih oblik, prsti, antropogeografskih gibanj, dejavnosti človeka in kulturnozgodovinskih zanimivosti.

Delo posameznih skupin

Prva skupina opiše pot od Nove Gorice na kraško planoto do Štanjela, in sicer poimenuje dolino, reko, večje kraje, industrijske obrate, opiše oblikovitost doline in še ostale značilnosti, ki jih opazi.

Druga skupina ugotovi ime in lego planote in na katera naravna področja meji, opiše pokrajino, kraške pojave in ugotavlja sestavo tal.

^x dipl. geog., predavatelj, Pedagoška akademija Ljubljana, oddelek za razredni pouk
Nova Gorica, 65000 Nova Gorica, Ob kornu, glej izvleček na koncu Obzornika

Tretja skupina se (v razgovoru z domačinom) seznanila z značilnostmi podnebja, letnimi padavinami, vetrovi in spremembami v podnebnju v primerjavi s preteklostjo, ter pre-skrbo z vodo.

Četrta skupina ugotavlja razširjenost rodovitne zemlje, kjer se nahaja in kako je za-ščitena, poraslost pokrajine, izkoplje nekaj vzorcev prsti, utrga vejice grmičevja in dreves, vzame nekaj vzorcev apniške kamnine.

Peta skupina ob razgovoru z domačinom in napisanimi viri o Štanjelu opiše nastanek naselja, zgodovinsko preteklost kraja, obdobje pod fašizmom, čas med NOB in povoj-no rast. Pozornost učencev je usmerjena na vhod v Štanjel.

Šesta skupina poišče o kraški vasi in hiši, zbere podatke o tem, kje so nastajale vasi, iz česa so bile grajene hiše, ugotavlja značilnosti stavb, primerja jih z novogradnja-mi. Naloga: skiciranje vasi, hiše.

Sedma skupina se pozanima, kako so živeli Kraševci v preteklosti, od česa so se pre-življali, kam so prodajali pridelke, zakaj so se izseljevali.

Osma skupina pa ugotavlja, kako živijo Kraševci danes, kakšna je razvitost poljedel-stva, živinoreje, vinogradništva, kje se zaposlujejo, kakšne so prometne povezave z večjimi kraji.

Ugotovitve

Prva skupina. Vožnja iz Nove Gorice na kraško planoto je potekala preko Vipavske do-line, mimo Rožne doline, Šempetra, Volčje drage, Dornberka, Branika do Štanjela. Ob cesti so se zvrstili industrijski obrati Vozila Gorica, Poligalant, Keramix in Mi-zar Volčja draga ter Tekstilna tovarna Okroglica. Dolinsko dno, preko katerega teče reka Vipava, je primerno za poljedelstvo, kjer uspeva koruza, pšenica in krompir. Sosednji griči pa so porasli z vinsko trto in sadnim drevjem.

Druga skupina. Tržaško-komenski kras ali Kras se razprostira na nizki kraški plano-ti južno od Vipavske doline in severovzhodno od Tržaškega zaliva. Pokrajina je le sla-bo porasla, skoraj gola. Sestava tal je apnenčasta in že močno luknjičava. Veliko je vrtač, manj pa uval in manjših polj. Rdeče rodovitne zemlje - jerine - so le tanke plasti.

Tretja skupina. Podnebje na Krasu ni najbolj naklonjeno domačinom, pozimi piha mrzla burja, poletja pa so vroča, padavin je malo, pogoste so suše. V preteklosti je bilo po-zimi več snega, v zadnjih letih pa so poletja bolj deževna. V prejšnjih časih je bila edina voda na Krasu deževnica, zato so še pri marsikateri hiši ohranjeni kamniti vod-njaki. Po vojni so dobile kraške vasi vodovod, ki ima zajetje v Vipavski dolini iz reke Hubelj.

Četrta skupina. Že od nekdanj so se Kraševci borili za vsako ped rodovitne zemlje in jo zavarovali pred burjo s kamnitimi ogradami. Poraslost je zelo slaba, veliko je pašnikov, brinje, ruj in redki gozdiči z borom, gabrom in hrastom. Vzorce prsti, apniških kamnin in vejice rastja so v razredu razstavili.

Pripravo, preverjanje in organizacijo ekskurzije so opravili učitelji OŠ IX.korpus NOVJ Nova Gorica.

Informacije je uredila Vojka Stepančič.

Peta skupina. Prvi prebivalci so bili Iliri in Rimljani. Naselje je nastalo že v 12. stol., še danes so vidni temelji stražnega stolpa in starega gradu. Sedanjo obliko je dobilo v 16. stol., hiše so stisnjene ob grad in cerkev in obdane z obzidjem. Pod fašizmom je prebivalstvo preživljalo težke čase preganjanja. Med NOB so bile v bližini številne partizanske akcije, zaradi česar je bil Štanjel popolnoma požgan in porušen. Pogled na Štanjel od daleč daje mestni vtis in še danes ohranja delček srednjeveške podobe, zato tudi sodi v spomeniško varstvo. Ob vhodu v naselje so postavljene kamnite skulpture - Forma viva. Kras je dal navdiha Srečku Kosovelu in znanim likovnim umetnikom Silvu Komelu, Lojzetu Spacalu in Vladimiru Makucu.

Šesta skupina. Večina kraških vasi je nastala na vzpetinah. Štanjel je imel še posebno strateški položaj na prehodu iz kraške planote v dolino Branice. Hiše so bile grajene iz kamna z znanimi oboki, portali in dimniki. Eden izmed starih ohranjenih vodnjakov nosi letnico 1694. Kamen je bil glavni gradbeni material, ob njem se je razvilo težaško delo - kamnoseštvo. Novogradnje rastejo na robu starega jedra, dokaj strnjeno, da bi ohranili čimveč obdelovalnih površin. Hiše so grajene iz opeke, kamen je ohranjen le kot okrasni element.

Sedma skupina. Na Krasu je bil boj za obstanek izredno težak. Pridelek koruze, krompirja, ajde in ječmena je bil zelo skromen. Pomanjkanje, revščina in številne družine so silile mlade ljudi s trebuhom za kruhom. Polja in vinograde so ročno obdelovali, v pomoč jim je bilo govedo. Živino in drobnico so dobršen del leta pasli. Vino in mlačne izdelke so prodajali v Trst. Visoki davki so jim pobrali ves denar.

Osmo skupina. Današnje življenje ljudi na Krasu je neprimerno boljše kot v preteklosti. Zemljo obdelujejo s stroji. Še posebno se je uveljavila prašičereja, zaradi česar je nastalo več pršutarn, kjer zori kraški pršut. Viške grozdja, zlasti terana, odkupuje vinska klet v Sežani. Večina Kraševcev je zaposlenih v Sežani, Komnu, Šempetru. V Štanjelu je tudi obrat Poligalanta, kjer je zaposlena ženska delovna sila. Prometne povezave: cestne in železniške so zelo ugodne.

Preverjanje znanja

Povratno informacijo o uspešnosti opravljenega dela je dobil učitelj na osnovi testa objektivnega tipa. Vprašalnik je vseboval petnajst vprašanj. Nanj je odgovarjalo trideset učencev. Vprašanja so temeljila na poznavanju dejstev, razumevanju in uporabi. Izid rezultatov je zanimiv in kaže normalno podobo stanja v razredu. Poznavanje dejstev je bilo zajeto v sedem vprašanj in nanje so vsi učenci pravilno odgovorili, torej 100% uspešnost. Pri razumevanju je uspešnost že nekoliko padla in je varirala od 86,7 - 93,3%. Vprašanj je bilo pet. Po odgovorih sodeč predstavlja uporaba spoznanj manj nadarjenim učencem že oviro pri reševanju nalog. Pravilnost odgovorov se je gibala v razponu od 70 - 83,3%, bila pa so tri vprašanja. Rezultati učitelju pokažejo uspešnost opravljenega dela in so vzpodbuda pri načrtovanju nadaljnjega. Kažejo pa tudi, da je nekaj učencev s pomanjkljivim znanjem. Morda gre pri njih za počasnejši miselni proces, ali pa vrzeli v predznanju. Kakršnikoli so že bili vzroki, tem učencem bo potrebna individualna pomoč in vzpodbuda učitelja za doseganje pozitivnih rezultatov.

Analiza opazovanj

Rezultati kažejo, da je izhajanje iz pokrajine, kot osnovnega vira pri pridobivanju geografskih spoznanj, še kako pomembno in utemeljeno. Noben drug način dela najbrž

ne bi mogel biti uspešnejši. Dejavniki, ki so vplivali na uspeh dela, so: vsestransko skrbna, vsebinska in didaktična učiteljeva priprava, snovno in psihološko motivirani in pripravljeni učenci in ne nazadnje razgovori z domačini, ki so popestrili delo. Učencem so odgovarjali na šegav način, ki je značilen le za Kraševce. S svojimi izkušnjami in znanjem o domačem kraju so v učencih vzbujali zanimanje in tako prispevali k učinkovitejšemu poznavanju kraškega okolja.

Učenci so skrbno in vestno reševali naloge. Nekateri učenci so pokazali že sposobnost analitičnega opazovanja in povezovanja enostavnih vzročnih zvez. Tako so npr. ugotovili, da tanke plasti jerine dajejo le malo pridelka (v primerjavi z Vipavsko dolino). Zanimalo jih je celo več, kot je bilo v delovnem nalogu nakazanega z vprašanjem: zakaj tako zelo počasna obnova štanjelskega gradu, porušenega med II. svetovno vojno. Delo je bilo torej prežeto z aktivnostjo učencev, razvijanjem opazovalnih sposobnosti in ugotavljanjem bistva. Vrednota ekskurzije je tudi v tem, da z navajanjem na opazovanje zanimivih oblik kraškega sveta in njegovih lepot vzbujamo v učencih estetski čut. Podkrepimo ga s prikazom likovne in literarne ustvarjalnosti, vključimo boj Kraševcev za obstanek, trpljenje za časa fašizma in odpor proti sovražniku, s čimer razvijamo patriotsko vzgojo.

Zastavljeni cilji so bili doseženi, obenem pa je treba poudariti, da model ni prenosljiv v drugo okolje, so pa uporabne pridobljene izkušnje, ki jih v drugačnih okoliščinah lahko preudarno uporabimo.

Zaključek

Z odkrivanjem vzročno posledičnih zvez in medsebojnih odvisnosti v pokrajini so ustvarjeni pogoji za prehod od konkretnega k abstraktnemu. Izkušnje in znanje, pridobljeno z neposrednim opazovanjem, bodo učenci s pridom prenašali v nove situacije, na sekundarna gradiva: učbenike in učna sredstva, ki umetno ustvarjajo možnosti za uspešno pridobivanje učnih vsebin (T. Weber - Prispevki k metodiki SND). Neposredno delo naj bi postalo neločljivi sestavni del pri doseganju smotrov ter osnovni vir pri nadaljnjem razvijanju in pridobivanju geografskih vsebin. Ob zaključku še sinteza. Delo, tako neposredno kot posredno, v katerem učenci doživljajo uspeh, rešujejo problemske učne situacije, premagujejo učenje na pamet, je edino kreativno in ustvarjalno. Hotenja učiteljev pa vodijo k skupnemu cilju, pomagati učencem v njihovem splošnem in individualnem razvoju.

Literatura

1. Tomaž Weber, Prispevki k metodiki spoznavanja narave in družbe, DZS 1984
2. Marija Košak - Tomaž Weber, Slovenija moja ožja domovina, DZS 1983
3. France Planina, Slovenija in njeni kraji, redna knjiga Prešernove družbe za l. 1964
4. Mavricij Zgonik, Metodika pouka geografije, Ljubljana l. 1960
5. Karel Podhostnik, Ekskurzijo smo spoznali in doživeli, Sodobna pedagogika, Ljubljana sept.-okt. l. 1978.